

לב המזעזעים

עלון חודשי בענייני הלכה ומנהגים, מתוך סדרת הספרים "לב המזעזעים"

גיליון קצ"ד

הלכות והליכות בעניין 'חמשה חומשי תורה'

כיצד נכתב הספר הראשון

ספר התורה שנכתב על ידי משה נכתב בלשון הקודש ובכתב הנקרא אשורית

כשמושה כתב את התורה לא כתב וידבר ה' אלי אלא וידבר ה' אל משה לאמור

והטעם: לפי שהתורה קדמה לבריאת העולם (שבת פח, ב) ובתורה כלול כל סודות הבריאה העתידה וסודות המרכבה ובאותיות התורה נמצאים צירופים וביאורים ופנים חדשות ודברים נסתרים, וכשנכתבה על ידי משה היה כסופר המעתיק מספר קדמון המספר דברים שאינם ענין רק לזה המעתיק ולעולם שהוא חי בו אלא עוד הרבה ענינים ודברה תורה כנגד כל העולמות

ואל יקשה עליך ענין משנה התורה שמדבר בעד עצמו ואתחנן ואתפלל אל ה' ואומר, כיון שהקדימה התורה שכל הדברים האמורים להלן הם הדברים שדיבר משה לכן מספרת לנו התורה כלשון שדיבר משה בעת שהיו הדברים (רמב"ן בהקדמה לפרשיות התורה).

נכתבה מגילה או כספר

ר' יוחנן משום רבי בנאה אמר תורה מגילה מגילה נכתבה, **ביאור:** כל פרשה שנאמרה למשה היה כותבה, ולבסוף ארבעים שנה כשנגמרו כל הפרשות חיברם יחד (גיטין ס, א, רש"י שם ד"ה מגילה).

רבי שמעון בן לקיש אומר תורה חתומה ניתנה, **ביאור:** התורה נכתבה בבת אחת לאחר שנאמרה למשה בסיני כל הפרשות וכתבם כסדרם (גיטין שם).

שמונה פסוקים אחרונים של תורה מי כתבם (בכ"ב טו, א)

יש אומרים: שיהושע כתב, **והטעם:** שנכתב שם וימת שם משה עבד ה' אפשר משה חי וכתב וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע.

יש אומרים: שמושה כתב בדמיון, **והטעם:** אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתב (דברים לא כו) "לקח את ספר התורה הזה" אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה כתב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כתב בדמיון דהיינו שהיה כותב בדמיון (יד רמה בכ"ב טו ד"ה אמר מר).

התורה שהיא בידינו היום לפי משך הקבלה מאבות לבנים היא שנתנה למשה בסיני בלי שנוי כלל (ספר העיקרים מאמר ג פרק כב).

תורה שבכתב היא התורה הכתובה לנו בחמשה חומשי תורה. התורה קדמה לבריאת העולם תתקע"ד דורות (עיין שבת פח, ב), בחז"ל כתוב (ויקרא רבה יט א) "שני אלפים שנה קדמה תורה לבריאת העולם".

התורה היתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה (רש"י דברים לג, ב, פסחים נד, א).

קבלת התורה ומסירת התורה

בשנה ראשונה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחודש סיון קיבלו בני ישראל במעמד הר סיני את עשרת הדיברות ושאר מצות התורה.

משה עלה להר ארבעים יום אחר מתן תורה ולמד את התורה מפי הגבורה שירד לימד את אהרן, אחר כך לימד את בניו של אהרן בנכוחות אהרן, וחזר ולימד את הזקנים בנכוחות של אהרן ובניו ובפעם הרביעית לימד את כל העם כשאהרן ובניו שומעים (עירובין כד, ב).

מי כתב את התורה

משה רבינו כתב את הספר תורה, שמע מפי הגבורה וכתב את הספר תורה מלבד שמונה פסוקים אחרונים (ב"ב טו, א, רמב"ן פתיחת לחמשה חומשים).

מלבד זה כתב ביום מותו עוד י"ג ספרים, י"ב נתן לכל שבט ושבת וס"ת הי"ג הניח בארון הברית (דב"ר ט ט).

ספר תורה נוסף נכתב על ידי ציווי ה' על גבי אבנים (עיין דברים כז ד, יהושע ח לב). **ויש אומרים:** שנכתב בשבעים לשון (סוטה פרק ז משנה ה), **והטעם:** כל הוצה ללמודה יבוא וילמוד, שלא יהיה פתחון פה לאומות העולם לומר לא היה לנו מהיכן ללמוד (רע"ב שם ד"ה בשבעה).

האיך כתבו את ס"ת ועוד בשבעים לשון על אבנים אף אם הם גדולים יש אומרים: שדבר זה היה בנס, או שהיו אבנים גדולות כל כך שהיה מקום לכתוב עליהם (רבינו בחיי רמב"ן דברים כז ג).

ויש אומרים: שנכתב בתמצות כדוגמת ההלכות בספר הלכות גדולות בענין אזהרות (רבי סעדיה גאון, אבן עזרא דברים כז א, רד"ק יהושע ח לב).

לע"נ הרכ אשר ידידיה בן רכי נחמן לרנר זצ"ל. נלב"ע י"ז באייר תשפ"ו. תג.צ.ב.ה.

הטעם שאומרים שמנין אותיות של ספר תורה כמנין ישראל והוא אינו אלא כמחצית משישים ריבוא [300,805].

שהכוונה כ"ז אותיות האלף בית עם מנצפ"ך שהן כז אותיות הן והמילויים שלהם ומילוי דמילוייהן (פנ"י קידושין ל, א בשם ספר חסד לאברהם מעין שני נהר יא).

יש כתבו בדומה שחכמים מונים להשלמת המנין כל אות היוצאת מחברתה כגון ה"ה מוציא ה', מ"ם מוציא מ' ובמילוי כל האותיות נשלם שישים ריבוא (מדרש תלפיות לבעל שבט המוסר ענף אותיות שם).

ביאור אחר: מאחר שמצאנו שמספר התיבות הם ל"א ריבוא א"כ אפשר לומר שהכוונה שישים ריבוא יחד עם התרגום (עיין טור רפה) שאף הוא ניתן בסיני כדאיתא במדרשים ובשל"ה (פנ"י שם).

ביאור אחר: יש שכתבו בדרך אפשר שהס"ת של מעלה כתוב בו שישים ריבוא (מדרש תלפיות עיין שם).

ביאור אחר: לפי דברי הב"י והלבוש (או"ח לו) בתמונות האותיות דאות א' מחוברת מג' אותיות יו"ד וי"ו וי"ד וכן רוב אותיות האלף בית מחוברים משנים או שלוש אותיות ואם נחשב את כל האותיות המחוברים כאילו הם אותיות נפרדות יהיו שישים ריבוא (עטרת ראש).

אותיות גדולות וקטנות

שש עשרה אותיות יש בספר תורה שונות משאר האותיות עשר שהן גדולות וסימנך: יגדל הערבון ושש שהן קטנות וסימנך: אך קמיה.

ואלו הן אותיות הגדולות שבתורה (מדרש רבי עקיבא על אותיות גדולות וטעמיהן, אבן השהם הלכות ס"ת רעד).

ב' של "בראשית", והטעם: לפי שהוא קודם לכל המקרא **ג' של "והתגלח"** (ויקרא יג לג), **והטעם:** לפי שאותו גילוח היה בטהרה.

ד' של "ה' אחד" (דברים ו ד), **והטעם:** לומר שצריך להאריך באחד. **ה' של "הל'ה תגמלו זאת"** (דברים לב ו), **והטעם:** לפי שהוא כשני תיבות ואי אפשר להיות תיבה בלי חברתה.

ו' של "גחון" (ויקרא יא מב), **והטעם:** שכלו נחש ונחש נתקלל בו' קללות.

י' של "ועתה יגדל נא כח ה'" (במדבר יד יז), **והטעם:** לפי שמגדל כחו על כל באי העולם.

ל' של "וישליכם אל ארץ אחרת" (דברים כט כז), **והטעם:** לומר שאין השלכת אותם אלא לפי שעה - דהינו שלא השליכם עולמית אלא לאותה שעה.

נ' כפופה של "נוצר חסד" (שמות לד ז).

ן' פשוטה של "ויקרב משה את משפטן" (במדבר כז ה), **והטעם:** לפי שאמר משה והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו (דברים א יז) אמר הקדוש ברוך הוא למשה אליך ולא לי בתמיה, חייך, אני מעלים ממך דבר שהנשים יודעות כן, שנאמר (במדבר כז ז) כן בנות צלפחד דוברות.

ביאור אחר: בדמעה היינו ערבוב דמוע כמ"ש מלאך ודמער כלומר כתב את הפסוקים כמו שהיו כתובים קודם הבריהא עפ"י צירופי אותיות ואותיות מעורבבות ולאחר מותו בא יהושע וכתב את אותם פסוקים כפי שכתוב היום (דברי אליהו ד"ה אמר בשם הגר"א).

כתיב או קרי

כתיב הוא מה שכתוב בתורה, וקרי זה מה שקוראים, ישנם הרבה תיבות שנקראות אחרת ממה שהם נכתבים כגון כתוב (דברים כח כז) "בעפולים" וקוראים "בטחורים" וכן כתוב (שם כז) "ישגלנה" וקוראים "ישכבנה", ודברים אלו נמסרו למשה בעל פה מסיני מדור לדור (נדדים לז, ב, שו"ע או"ח קמא י).

חמשה חומשים

הטעם שנקראת חומשים: חומשים מלשון חמש שהוא מספר הספרים, וכל חלק מהם הוא חומש דהיינו חמשית מספר התורה.

הבדל בין החומשים

חלוקת החומשים מתבטאת בכתיבת הספר תורה שצריך לשייר ארבע שורות פנויות בין חומש לחומש (בב"ב יג, ב, שו"ע יור"ד רעג א).

שמות החומשים

החומשים נקראו על שם אחת מהתיבות שבפסוק הראשון שבו הספר מתחיל.

א. **חומש בראשית**, ונקרא גם ספר הישר שהוא ספר של אברהם יצחק ויעקב שנקראים ישר (ע"ז כה, א).

ב. **חומש שמות**, ונקרא גם ספר הגאולה (רמב"ן סוף ספר שמות וז"ל והנה נשלם ספר הגאולה אשר), ונקרא גם ספר הברית, **הטעם:** על פי הפסוק (שמות כד, ז) "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם", **ויש שקוראים** אותו ספר יציאת מצרים (דקדוקי טעמים). **יש שקוראים** לחומש שמות בשם ספר שני (הנצי"ב מוולוז'ין בהקדמה לשמות בשם רב האי גאון).

ג. **חומש ויקרא**, ונקרא גם תורת כהנים (מגילה ל, ב), **הטעם:** על שם דיני הקרבנות והכהנים שנמצאים הרבה בספר הזה.

ד. **חומש במדבר**, ונקרא גם חומש הפקודים (יומא סח, ב), **והטעם:** לפי שיש שם פיקודי כל השבטים ופיקודי ארבעת הדגלים לחוד פיקודי הלויים מבין חודש מעלה לחוד, מבין שלושים ועד חמישים שנה לחוד, פיקודי הבכורות מבני ישראל ועוד בפרשת פנחס פיקודי כל שבטי ישראל.

ה. **ספר דברים**, ונקרא גם משנה תורה (ספרי דברים קס), **והטעם:** לפי שבו חזר משה על הרבה מצוות ודברים שנזכרו בספרים הקודמים.

אותיות שבס"ת

בס"ת יש שישים ריבוא אותיות ודורשי רשמות רמזו (מגלה עמוקות אופן קפו) שבתיה **"ישראל"** היא ר"ת יש שישים רבוא אותיות לתורה (של"ה בבית חכמה דף יב, עיין קדושת לוי מדבר על הפסוק אשר צווה ה').

ע' של "שמע ישראל" (דברים ו ד), והטעם: לומר שהקורא שמע ולא השמיע לאזנו, יצא.

ר' של "לא תשתחוה לאל אחר" (שמות לד ז), והטעם: לומר שאין תקומה לעובדי עבודה זרה.

אותיות קטנות

(מדרש רבי עקיבא על אותיות קטנות).

א' של "ויקרא", והטעם: לומר שאין הקב"ה נגלה על אומות העולם אלא בחצי דיבור.

ה' של "בהבראם" (בראשית ב ד), והטעם: לפי שהתקטן ונמעט על ידו, כמו (תהילים קלט ה) "ותשת עלי כפיכה".

י' של "תשי" (דברים לב יח), והטעם: התשתם כחו של יוצר.

כ' של "ולבנותה" (בראשית כג ב), והטעם: לומר כל מי שאינו בוכה על אדם כשורה כ"ף וכ"ף פורעין לו. [ביאור כנגד ג' כפ"ן שיש בא"ב כ' דגושה ורפויה וכ' ארוכה כמו שעולה מספרן כך פורעין לו].

מ' של "על מוקדה" (ויקרא ו ב).

ק' של "קצתי בחיי" (בראשית כז מו), והטעם: לומר שראתה ברוח הקודש שטיטוס יחריב את הבית שגבוה ק' אמות וימעט כבודו של ישראל.

תגין

התגין נחלקים לג' אופנים, א. אותיות הצריכות שלשה תגין אותיות שעטנ"ז ג"ץ, ב. אותיות הצריכה רק תג אחת אותיות בדק חיה ג. אותיות אשר אינם צריכות תג כלל אותיות מלאכת סופר.

הפסקים בכתיבת ספר תורה

שש מיני הפסקים יש בספר תורה

הפסק בין חומש לחומש, ושיעורו כגובה של ארבע שורות (ב"ב יג, ב).

בין פרשה לפרשה, שיעורו כמלוא תשע אותיות.

בין תיבה לתיבה, שיעורו כמלוא אות קטנה (שו"ע רעד ד).

בין אות לאות, שיעורו כחוט השערה ובלבד שלא תהיה נוגעת אות אחת בחברתה.

בין שורה לשורה שיעורו כגובה שורה.

ובין השיטין שבשירת הים כותבים בשלושים שורות שורה ראשונה רגילה שאר הן שורות שורה ראשונה מניחים באמצע ריוח אחד, ואחת מניחים הריוח בשני מקומות באמצעה עד שתמצא השורה חלוקה לשלוש ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח.

שירת האזינו כל שורה ושורה יש באמצעה ריוח אחד כצורת פרשה סתומה ונמצאת כל השורה חלוקה לשתיים.

פסוקים

הפסוקים אינם מסומנים בתורה כלל, ואין אפשרות להבחין על פי הכתיבה היכן מתחיל פסוק והיכן מתחילים הפסוק שלאחריו

הלכות הקשורות לפסוקים

הקורא בתורה לא יפחות משלשה פוסקים (מגילה כב, א), לכן צריך לדעת היכן מתחיל כל פסוק והיכן מסתיים.

ואמרו עוד בגמרא (שם ועוד) כל פסוקא דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן ליה כלומר מסורת בידינו ממושה רבינו ע"ה שקיבל תורה מסיני היכן מסתיים כל פסוק ומתחיל הפסוק שאחריו ולמרות שאין דבר זה נרשם בספר תורה כלל אנו יודעים במדויק היכן מתחלפים הפסוקים ואסור לשנות ולעשות פסוק עצירה באמצע הפסוק ועל כן יש לדלג או לקרוא פסוק פעמיים כשאין עצה אחרת כמו שעושים בראש חודש ובלבד שלא לחלק פסוק אחד לשנים.

פרשיות התורה

פרשה

פרשה פירושה הוא ענין מסויים ומוגדר כגון פרשת ראש חודש (מגילה כא, ב) פרשת שקלים (שם כט) וכן למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה (ברכות סג, א) ועוד רבות.

חלוקת התורה לפרשיות השבוע

חלוק הפרשיות נוצרו על ידי מנהג, מנהג האחד היה שסיימו את התורה אחת לשלוש שנים ואז חילקו את התורה למאה וחמישים וארבע פרשיות (מגילה כט, ב), המנהג השני המצוי כיום בו מסיימים את התורה אחת לשנה ולפי מנהג זה יש חמישים וארבע פרשיות (עין רמב"ם הלכות תפילה פרק יג הלכה א).

חלוקת הפרשיות בהלכה

בכתיבת הספר

עושים היכר בין פרשה לפרשה, על יד סימנים פרשת פתוחה ופרשת סתומה (שו"ע ערה ב).

פרשה פתוחה: ביאור הפרשה שלפניה מסתיימת בתוך השורה והסופר מתחיל לכתוב משורה החדשה, והטעם שנקראת כן לפי שהשורה שבה מסתיימת הפרשה הקודמת, הא פתוחה עד הסוף.

פרשה סתומה: ביאור שמתחילה באותה השורה שנגמרה הפרשה הקודמת לה אלא שמארים רווח פנוי כדי כתיבת תשע אותיות ואז מתחילים בכתיבת הפרשה הבאה.

חוץ מפרשת ויחי שמתחילה באותה פרשה של סוף פרשת ויגש ואין שום היכר בכתוב להפריד ביניהם ועל זה שואל רש"י בתחילת פרשת ויחי (בראשית מז כח ד"ה ויחי) למה פרשה זו סתומה וכו'.

סידור הפרשיות

מספר השבתות בשנה אינו קבוע בכל שנה, בשנה פשוטה יש חמישים או חמישים ואחת שבתות, בשנה מעוברת יש חמישים וארבע או חמישים וחמש שבתות כמו כן ימים טובים יכולים לחול בשבת ואז קריאת השבת נדחת מפני קריאת המועד, לכן צריך להתאים בכל שנה ושנה את הקריאה למספר השבתות הפנויות כדי שבשבת האחרונה לפני סוכות

ב' ד"ב ראשית (בראשית א א). י' "יהודה יודוך אחיך" (בראשית מט ח), ה' "הבאים" (שמות יד כח) אחריהם בפ' בשלח קודם השירה, ש' "שמור לך" דפרשת כי תשא, ויש עושים ש' של "שופטים ושוטרים", מ' "מה טובו" (במדבר כד ה), ו' "ואעידה בם" (דברים לא כח).

שורות הספר תורה

המנהג היום לעשות ספר תורה של מ"ב שורות (רמב"ם פרק ז מהלכות ספר תורה, רמ"א ערה ו).

שירת הים

שירת הים כותבים אותה בשלושים שיטות (שו"ע ערה ד). בעמוד של השירה נהגו לכתוב תחילה חמש שורות למעלה משירת הים וכן למטה חמש שורות והשירה באמצע (רמב"ם פרק ז הלכות ספר תורה, רמ"א ערה ד).

שירת האזינו כותבים בשבעים שורות (שו"ע יור"ד ערה ה).

נונין הפיכים

בפסוק "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה" (במדבר י לה) כותבים נו"ן הפוכה בתחילת הפסוק ובסופו, **והטעם**: לומר שאין זה מקומה (שבת קטז, א).

ניקוד הספר תורה

הספר תורה שכתב משה וכן ספרי תורה שלנו נכתבים בלא ניקוד (שו"ע רעד ז).

הטעם שהאותיות של הס"ת אינן מנקדות

כדי שיוכל אדם לדרוש מה שירצה כי האותיות כשאינן נקודות סובלות הכוונה ומתחלקות לכמה ניצוצות ולכן בלי נקוד יוכל אדם לדרוש כמה עניינים נפלאים רבים ונכבדים (דבש לפי מערכת ס טו).

טעם אחר: לרמז על התורה שהיתה לפני הקב"ה קודם נתינתה, שהיו מספר האותיות לפניו ואינה מחולקת לתיבות כמו שהיום, **והטעם**: כדי שיוכל לסדרה כפי מה שיתנהג העולם ולפי שחטא אדם הראשון סידר אותיות שלפניו בתיבות שמספרות ענין מיתה ויבום וכיוצא ואם לא היה חוטא היה מסדר את האותיות בצורה אחרת ולכן אין בס"ת לא נקודות ולא פיסוק ולא טעמים רמז לתורה שהיתה בתחילה רק אותיות בלתי מסודרות.

ולעתיד לבוא שיבוא מלך המשיח שלא יהיה מיתה וטומאה וכיוצא בזה, אז הקב"ה יפסיק תיבות של ס"ת ויחבר האותיות שיובן בענין אחר ואז תהא תורה חדשה ואף שהתורה היא נצחית אלא הס"ת יהיה כמו היום והקב"ה ילמדנו לקרוא על סדר שיעור האותיות שיתחברו זו עם זו שיהי תיבה אחת וילמדנו חילוק וחיבור האותיות (חיד"א בספר דבש לפי מע"ס אות מז).

ספר תורה לעתיד לבוא

לעתיד לבוא מביא הקב"ה ס"ת ומניחו בחיקו ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו (ע"ז ב, א).

יקראו פרשת "האזינו" ובשמחת תורה יקראו פרשת "וזאת הברכה".

בנוסף לזה ישנם פרשיות מסוימות שצריך לקראתם לפני החגים, ואלו הם: הגמרא (מגילה לא, ב) מביאה את הברייתא שעזרא תיקן להם לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים לפני עצרת ואת תוכחת כי תבוא לפני ראש השנה (רמב"ם הלכות תפילה יג ב, שו"ע או"ח תכד ד).

חיבור הפרשיות

המנהג לחבר את הפרשיות ויקהל - פקודי, תזריע - מצורע, אחרי - קדושים, בהר-בחוקתי, חוקת - בלק [בחול] מטות-מסעי. היו מנהגים שאף חיברו את תרומה ותצווה, שלח וקורח.

עשר מקומות בתורה יש נקודות (מחזור ויטרי תקכג)

"ישפט ה' ביני וביניך", (בראשית טז ה) י' וביניך נקוד, **והטעם**: לפי שלא אמרה לו אלא להגר.

"ויאמרו אליו איה שרה אשתך" (בראשית יח ט) **אליו** א"י נקוד, **והטעם**: לפי שהיו מלאכי השרת יודעין היכן היתה שרה. ולא היו צריכין לשאול.

"ולא ידע בשכבה ובקומה" (בראשית יט לג) ו' שבקומה נקוד, **והטעם**: שבשכבה לא ידע. ובקומה ידע.

"ויפל על צואריו וישקהו" (בראשית לג ד) **וישקהו** כולו נקוד, **והטעם**: לומר שלא היתה נשיקה של שלום ואהבה אלא של ערמה ושנאה.

"וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם" (בראשית לז יב) את נקוד, **והטעם**: לפי שלא הלכו אלא לרעות את עצמם.

"כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן" (במדבר ג לט) אהרן כולו נקוד, **והטעם**: לומר שלא נמנה עם הלויים.

"או בדרך רחוקה" (במדבר ט י) ה' נקוד, **והטעם**: לומר שלא היתה דרך רחוקה אלא מן אסקופת עזרה ולחוצין.

"ונשים עד נפח אשר" (במדבר כא ל) אשר ר' נקוד, **והטעם**: לומר שלא החריבו עיירות אלא מדינות.

"ועשרון עשרון לכבש האחד" (במדבר כט טו) ו' שניה בתיבת ועשרון שבחג ביום טוב הראשון ו השני שבועשרון נקוד, **והטעם**: לומר שלא היה שם אלא עשרון אחד בלבד.

"הנסתרות לה" אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם" (דברים כט כח) לנו ולבנינו ואות עע שבעד נקוד, **והטעם**: אמר עזרא אם יבא אדם ויאמר לי למה כתבתה. אני אומר לו כבר נקדתי עליהם. ואם הוא אמר לי יפה עשית. אומר לו אני אעביר הנקודות מעליהם.

אותיות בתחילת עמוד - ווי העמודים

יש שכותבים בראש כל עמוד ו' וקוראים אותו ווי העמודים (רמ"א רעג ו). חוץ מאותיות **בי"ה** שמו שהם נכתבות בתחילת עמוד (ש"ך רעג ה).